

A SZABADKÖMŰESSÉG SZEGEDEN 1870—1950

PÉTER LÁSZLÓ

(Szeged, Somogyi-könyvtár)

A Martinovics-féle szövetkezésnek több tagja (Kazinczy, Batsányi, Latzkovits stb.) szabadkőműves volt, ezért Ferenc császár 1795-ben betiltotta a mozgalmat. Az első magyar szabadkőműves páholy 1749. július 30-án alakult meg Brassóban. Utána csak a kiegyezést követően, 1868. június 26-án születhetett meg Budapesten az *Egyesség a hazában* nevű páholy. 1869-ben keletkezett a temesvári, s ennek támogatásával jött létre 1870. május 29-én a szegedi Árpád páholy. Valamivel előbb, január 30-án alakult meg az addigi hét magyar páholy szövetsége, a Magyarországi Jánosrendű Szimbolikus Nagypáholy. A jánosrendű páholyokkal egy időben ún. skót rítusú páholyok is szerveződtek. A kétféle rendszerű szabadkőművesek egy ideig versengtek egymással, majd 1872. január 25-én együttműködési megállapodást kötöttek, végül 1886. március 21-én egyesültek.

A szegedi szabadkőművesek is a tőkés és polgári értelmiségből toborzódtak. Gyárigazgatók, banktisztviselők, orvosok, ügyvédek, tanárok léptek soraikba. A hűbéri kötöttségekkel terhelt társadalomban mind a polgári demokratikus fejlődést elősegítő, mind pedig jótékonyági kezdeményezéseikkel kétségtelenül a haladást szolgálták.

Azt írta Arató Frigyes 1895-ben *Az Árpád páholy története* című könyvének 38. lapján: „Az 1871. [1878!] év végén tartott községi tisztújítások alkalmával pedig fényes sikert ért el a páholy akciójával, midőn Csermelényi Ivánt, a páholy érdemes főmesterét, a városi tanácsosi állásra juttatja.” Ekkor tehát a szabadkőművesek még nyíltan megvallották befolyásukat a közéletre. Éppen azért elhanyagolhatatlan a szabadkőművesség helyi múltjának minél tüzetesebb ismerete, mert Szeged történetének írói egy-egy esemény vagy intézmény létrejöttét, egy-egy személyiség vezető pozícióba jutását csak akkor érthetik és magyarázhatják meg, ha tudják, hogy kezdeményezői, irányítói között kik voltak szabadkőművesek.

AZ ÁRPÁD PÁHOLY

A megalakítás érdeme Reimann Ede würtzburgi — akkor Temesvárott működő — színigazgatóé. Ő szervezte újjá a temesvári *Három fehér liliom* nevű páholyt, és ő hozta létre a szegedit is, teljes nevén *Árpád a testvériséghez* páholyt (R 3:154). Jellemző, hogy az alapítás jegyzőkönyve, *munkatáblája* — német nyelvű. Első főmestere Csermelényi Iván (1819—1885), a városnak 1876 és 1878 közt tisztí főügyésze, 1878-tól (!) 1884-ig tanácsnoka, a Szegedi Kézművesbank elnöke. A tizen-nég alapító közül a többi tisztségviselő neve is említést érdemel. Helyettes főmester

Weiss Mór, első felügyelő Basch Lőrinc, második felügyelő Schwab Mór, első titkár Dreyffus Ruben, második titkár Leszich Ede, kincstáros Schlesinger Henrik, szertartásmester Reitzer Adolf. Fölsővároson a 43. számú Ábrahám-féle házban béreltek otthont. Tevékenységük részben összejöveteleiken egymás számára tartott előadásokban, részben jótékonyági mozgalmak kezdeményezésében vagy támogatásában merült ki. Pl. 1873-ban a páholy a szegedi nőegyletnek az általa fenntartott óvodák támogatására 500 forintot (R 3:241), 1880-ban — a páholy tízéves jubileuma alkalmából — a Somogyi-könyvtár természettudományi anyagának gyarapítására szintén 500 forintot adományozott (K 303). Reizner csak annyit tartott szükségesnek megjegyezni a páholy munkájáról, hogy 1879 végéig „különféle közművelődési és humanistikus célok elérésére 6450 frt 54 kr. segélyt utalványozott” (R 3:154). Kulinyi is a páholynek ezt a szerepét hangsúlyozza: „Általában erőteljesen és lelkesen támogatta folyvást a közművelődési és emberbaráti célokat, és azok üdvös szolgálatában számos kezdeményezést indított meg” (K 303). Ő a páholy negyedszázados jubileumáig, 1895-ig kimutatott 13 991 forint 20 krajcárt

Az Árpád páholy jelvénye
(Bóna Endre gyűjteményéből)

adja meg. Tőle tudjuk, hogy az évi taglétszám átlaga 101, a bevétel átlaga 3000 forint, s a páholy vagyona 1899 végén 10 000 forint.

Az árvíz utáni újjáépítéshez is hozzájárult a páholy. 17 000 forintot gyűjtött. A világ szabadkőművességének segélyeit is mozgósítani tudta.

A szabadkőműves páholyoknak csak férfiak lehettek tagjai. De a feleségeket afféle pártoló tagként is beszervezték. Szegeden az első ún. *nővérmunkára* 1886. december 3-án került sor. Közben Fölsővárosról a Kálvária utcai (ma Tolbuhin sugárút) Felmayer-házba, majd 1871-ben onnan a Búza (ma Dugonics) téren levő Pacher-házba költözött a páholy, de ez utóbbinak bérletét a tulajdonos 1888-ban fölmondta. Egy ideig ekkor a Tisza-szállóban is működtek, ám ezt a nagypáholy nem nézte jó szemmel (nyilván mert a mozgalom bizalmas jellegét csorbította a szállodai forgalom nyilvánossága), ezért átmenetileg ismét magánháza bérletét lakást a Tisza Lajos körúton, de hozzáláttak saját székház építésére pénz gyűjtéséhez. A Szegedi Általános Takarékpénztár azonban, amelyben a házépítési alapot elhelyezték, megbukott, és pénzük egy része elveszett. Ezért csak 1898-ban épülhetett föl — az osztrák Thielen Mária kölcsöne és hozzájárulása segélyével — a páholy székháza a Völgy u. 3. (ma Kálvin tér 6.) sz. alatt. (A szabadkőművesség betiltása után, a Horthy-korszakban ez lett a Vitézi Rend székháza, a fölszabadulás után pedig a Magyar Kommunista Párt városi bizottságának székháza. 1983 óta úttörőház.) November 5-én avatták föl.

A 90-es években a szegediek kezdeményezték néhány dél-magyarországi város szabadkőműveseinek megszervezését. Ebben az időben a szegedi páholy 95 tagja közül 29 vidéken lakott; nyilván ők sürgették önállósulásukat. Zimonyban alakult meg 1890-ben a szegedi páholy első filiáléja, leánypáholya Stella Orientalis névvel. Ez főként belgrádiakból toborzódott, s így utat nyitott a szabadkőműves mozgalomnak Szerbiában is. Később Pancsovára helyezték át. De a szegediek kezdeményezésére alakult páholy Szabadkán (1910) és kör Zomborban, Hódmezővásárhelyen (1913), Nagybecskereken, Orsován. 1900-ban 188 tagból 84 a szegedi, a többi 40 más helységben lakott.

A páholy egyik első kezdeménye volt az 1872 áprilisában megnyílt rókusi óvoda, amelynek létesítéséhez 500 forinttal járult hozzá (*R* 3:241. *Arató*: 37). Támogatta a színházat is, közreműködött a szegedi önkéntes tűzoltó egyesület létrehozásában.

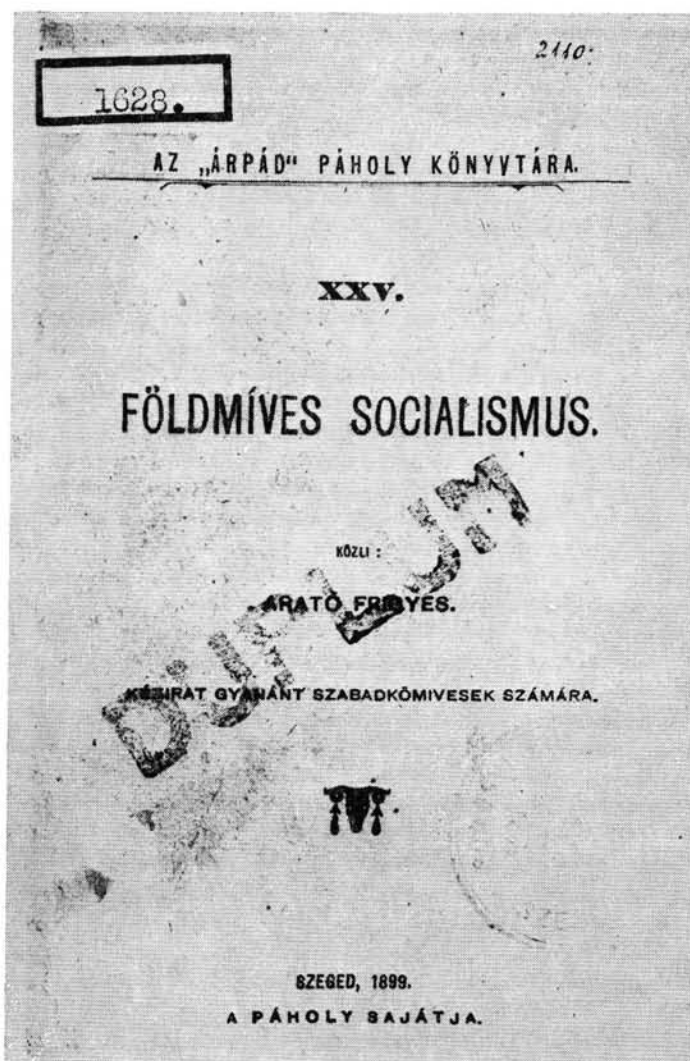
A páholy tagja, Landesberg Mór kezdeményezte 1894-ben a Szegedi Jótékonyági Egyletet. „Célja: Szegény iskolások és szegénylős szegény családok segélyezése, és e célt már eddig is kiváló eredményekkel szolgálja részint azzal, hogy évenként mintegy 200 gyermeket lát el téli ruházattal, és a nyomorgó családoknak segélyt nyújt, részint azzal, hogy kezdeményezte és fönntartja városi segéllyel az 1900-ban megnyitott népkonyhát és a hajléktalanok menhelyét” (*K* 301). A népkonyha a páholy székházának alagsorában működött. A páholy számos tervét nem közvetlenül, hanem különféle „hajtósíjak” révén, háttérből irányítva valósította meg. Így pl. tagjaik elérték a város vezetőinél, hogy a siketnémák céljaira 1000 forintot vegyenek föl évente a költségvetésbe. Megszervezték a Szegedi Állatvédő Egyesületet, amelynek vezetését élete végéig Lantos Béla, a páholy tagja látta el. Dr. Turcsányi Imre szervezte meg a Gyermekvédő Liga szegedi csoportját. Ennek nyomán született meg Turcsányinak mint igazgató főorvosnak a vezetésével a gyermekmenhely (1903) (a mai gyermekkórház), valamint Scossa Dezső kezdeményezésére létesült az újszegedi Árpád-otthon (1905), (a mai Ifjú Gárda nevelőotthon), amelynek első igazgatója, Fűzesi Márton szőregi tanító, szintén szabadkőműves volt.

Ugyancsak a páholy tagja, Lantos Béla kezdeményezte a Kossuth-szobor léte-

sítését, majd Jedlicska Bélával a Rákóczi Egyesület megalakítását is, amelynek a város a Rákóczi-szobor fölállítását köszönhette (1912). (Vö. Szeged, 1927. 370.)

1886-ban a páholy napirendjére tűzte a cigánykérdés megtárgyalását. Kulinyi Zsigmond, a Szegedi Napló felelős (később fő-) szerkesztője és Kovács János, Szeged néprajzának írója (*Szeged és népe*, 1901) értekezésükben kimerítően tárgyalták a kóbor cigányok nyomorúságos helyzetét (Arató: 169). Nyomatásban is megjelent volna az érdemes dolgozat, ha közben Kovács János ki nem lép a páholyból.

A pesti Demokrácia páholy, amelynek főmestere később Pikler Gyula volt, 1897. február 27-én megküldte az összes testvérpáholy részére Mártonffy Mártonnak *Földmíves szocializmus* címmel tartott előadását, és fölszólította őket megvitatására. Az Árpád páholy 1897. április 3-tól 1899. március 4-ig több ízben „kalapács alá vette” a tárgyat. 1899. március 4-én meghallgatta Mártonffy Márton „nagyszabású

lendületes szabad előadását is”, majd az ő javaslatára terjedelmes kis kötetben még abban az évben megjelentette az előadások anyagát. Az utolsó előadást Mártonffyval egyidejűleg Szígyártó Albert tartotta. Ahogy az évi titkári jelentés fogalmazta: „Érdekesen tűnik ki, hogy a két testvérnek különböző helyeken, különböző időben keletkezett nézetei és fejtegetései mennyire — majdnem szóról szóra — megegyeznek” (20).

Ez a megállapítás azért is érdekes, mert Szígyártó Albertnek a könyvecske végén olvasható előadása a leghaladóbb. Az agrárszocialista mozgalmak helyi kutatói tudomást sem vettek még e mű létezéséről.* Holott ha szemléletében nem is, de számos adatközlésében, szinte szociográfiai leírásában, sok hasznosítható, tanulságos tény

TARTALOMJEGYZÉK.

I. A munka kezdetén. A. F. Szeged.	<i>Arató Fr.</i>
II. Földműves socialismus. T. J. Zsombolya.	<i>Török János</i>
III. Földműves socialismus. M. F. dr. Szentés.	<i>Mátéffy Fr.</i>
IV. Csongrádi munkásiakások. H. A. Csongrád.	<i>Holló A.</i>
V. Földműves socialismus. B. M. Csongrád.	<i>Blázsik M.</i>
VI. Földműves socialismus. M. K. Csongrád.	<i>Mátéffy K.</i>
VII. Földműves socialismus. H. A. Csongrád.	<i>Holló A.</i>
VIII. Földműves socialismus. M. K. H.-M.-Vásárhely.	<i>Mendly K.</i>
IX. A kisbirtokos és földműves hitele. L. M. Szabadka.	<i>Lányi M.</i>
X. A munkás gyermeke. dr. K. L. Szeged.	<i>Kőhegyi L.</i>
XI. Földműves socialismus. T. M. dr. Szeged.	<i>Török János</i>
XII. Földműves socialismus. N. Gy. Szeged.	<i>Nagy Gyula</i>
XIII. Földműves socialismus. Sz. A. Szeged.	<i>Szígyártó A.</i>

1832

A szerzői nevek a Somogyi-könyvtár példányában.

található. A szerzők nevét szabadkőműves szokás szerint csak monogramok jelzik, de a Somogyi-könyvtár 1628. sz. duplumába valaki ceruzával beírta a megfejtéseket, és a szerzők adatait Csongor Győző, Dér Zoltán és Tari László segítségével sikerült megállapítanom:

A. F. ... *Arató Fr.[igyes],*
T. J. ... *Török János,*
M. F. dr. *Mátéffy F[e]r[enc]*
H. A. ... *Holló Adolf*
B. M. ... *Blázsik Mihály*
M. K. ... *Mátéffy Kálmán*
H. A. ... *Holló Adolf*
M. K. ... *Mendly Károly*
L. M. ... *Lányi Mór*
dr. K. L. *Kőhegyi Lajos*
N. Gy. ... *Nagy Gyula*
Sz. A. ... *Szígyártó Albert*

*Időközben Király István (Az agrárszocialista mozgalmak korabeli könyvésze. Agrártörténeti Szemle, 1982. 330—348.) fölfigyelt rá. A betűjegyeket természetesen nem tudta föloldani.

Legtöbbüknek az a kiindulópontja, hogy a földműves szocializmus ártalmas valami, megismerésére a megszüntetése végett van szükség, ahogy a zombolyai Török János írta (8). Az eltérés, sőt ellentmondás, amelyre Arató Frigyes szerkesztői bevezetője is utal, abban mutatkozott meg közöttük, hogy mit tartottak a mozgalom okának: az uralkodó osztályok előidézte gazdasági-társadalmi helyzetet, avagy „lelketlen izgatók” művét? Török például mind a kettővel számolt. „Törekednünk kell tehát arra, hogy a szegény munkás a kizsákmányolás ellen védelemben részesüljön” (11). „Ne engedjük, hogy a munkásosztály az izgatóknak eszközévé és zsákmányává váljék” (uo.). De rámutatott a gazdasági okokra is. Különös, hogy hódmezővásárhelyi példákat hozott föl. A napszám a mezőgazdasági munkák idénye szerint 35 krajcár és 2 és fél forint között ingadozik. Kiszámította, hogy egy napszám-évi keresete 180 forint körül mozgott: „megélhetésre alig elégséges” (22). Rámutatott arra is, hogy a magyar közigazgatásunk ázsiai állapotban volt (24), durván bánt a néppel, és ez is oka lett az elégedetlenségnek. A megoldást földreformban, ahogy ő nevezte: telepítésben látta. A 3000 holdon fölül birtokokat — javasolta — 8-tól 30 holdas parcellákban, kertészeteket egy-két holdon, ki kell osztani. Nem ingyen, de a megváltás árát csak öt év után kezdjék kifizetni, addig adót se kérjenek a telepesektől, hogy megerősödhesenek. Sürgette az iskolákat, de az iparosodást is. „A gyárak szaporodásával pedig a munkás ember megfelelő alkalmazást fog nyerni, s így munkáját nagyban értékesítheti, mert a gyárakban egész éven át munkát kap, s nagyobb munkabért, mint amennyit a föld művelése által nyer” (29). Jellemző megállapítása ez is: „A nemzetközi szocializmus tanai a magyarság körében hódítanak tért. Én nemzetiségi vidéken lakom, de itt szocializmusról szó sincs” (26).

Mátéffy Ferenc (1856—1927) szentesi ügyvéd, hírlapíró, később (1902—1918) polgármester nagyon leegyszerűsítette a kérdést: „ragályos betegségnek” minősítette a mozgalmat; szerinte „előidézője a gyűlölet” (38); a mozgalom vezetői henye, „szájalo egyének”, akiknek a hiszékeny nép fölül (39). Az okok közt elsőnek a népnek a fényűzésre, a könnyű életmódra való hajlamát tekinti. A megoldása is jellemző, álszent: „Te is, jó magyar, munkás nép, térj vissza régi, egyszerű, csendes életmódhoz, abba a patriarchális helyzetbe, ahonnan kiindultál. Fokozd le kívánságaid” (48).

Holló Adolf (1855—19?) csongrádi jegyző az 1895—96-ban lezajlott csongrádi munkáslakás-építésről számolt be. Pirokska István volt községi bíró tíz hold földjén száz munkás épített magának hajlékot. A Holló vezetése alatt álló Csongrád városi Takarékpénztár adott nekik hitelt: így jött létre Piroskaváros (58). Szerinte ez a megelőzés egyik módja.

Holló Adolf második előadásában a földmunkásmozgalmak előidézőjeként a nagybirtokot állította pellengérré. „Az agrárszocializmus terjedésére a talajt senki annyira elő nem készítette, mint egy közeli uradalom, ott nem ritkaság a cseléd ütlegelése...” (97). Példákat is hozott, nyilván a Károlyi-uradalomból. Kalászos terményeit a csongrádi munkások tizennegyedén aratták, miközben Schwáb Sándor a sokkal termékenyebb fábiánsebestényi föld termésének tizenharmadát adta az aratóinak. (Nem mintha ez a rész túl nagy lett volna!) Ám a csongrádi földmunkások naponként 19—20 órai munkával 18 nap alatt learattak, és igyekeztek volna vissza kubikmunkájukhoz, de az uradalom ezt megghiúsította, mert nem adott a hordáshoz fuvart, s így a csongrádi kubikosok legdrágább munkaidejüket tetlenül töltötték. Meg kellett várniuk, míg az uradalom behordatja — a szénáját! Az egész széna nem ért annyit, mondja a csongrádi jegyző, mint az uradalom által lekötött munkaerő.

A másik eset is tanulságos. Az uradalomnak volt egy 800 holdnyi, silány termésű félre eső rétje, amelynek termése a Tisza nyári kiöntései miatt bizonytalan is volt.

Ezért meg akart tőle szabadulni, megbízta hát csongrádi ügyvédjét, hogy tíz évi törlesztésre adja el: tíz egyenlő részletben 1200 négyszögöles holdanként kamatmentes 20—20 forintért. Amikor azonban a vevők jelentkeztek, az uradalom visszavonta az ügyvédnek adott megbízását, helyette egy mérnökre bízta a parcellázást, ő pedig már nem 20, hanem 30 forintért adta holdanként, sőt a vevőnek az utolsó öt évben kamatot is kellett fizetnie. Nyilvánvaló, hogy a földéhes parasztság, miután már az előnyösebb föltételek közepett reményt látott a földszerzésre, nem lépett vissza, hanem átkozódva, de kifizette a többletet.

A harmadik eset még vádolóbb a nagybirtokra. A titeli uradalom 1894-ben kétszáz munkást vitetett Csongrádról csak azért, hogy ott sváb aratóit szerződéses kötelezettségeik teljesítésére kényszerítse. Magyarán: a csongrádiakat sztrájk-törőknek vitték oda — tudtuk nélkül. Mihelyt jelenlétükkel az uradalom elérte célját, a csongrádiakat szélnek eresztette: ezek „éhségtől elcsigázva, nyári keresményüktől megfosztva, sokan betegen, de mindannyian a végtetekig elkeseredve érkeztek vissza Csongrádra” (100).

Ezek után furcsa fordulat Holló részéről, hogy mégis úgy vélte: „Mindezek dacára az agrárszocializmus bacillusa a szomszédos Szentés városából lett behozva. A szentesiek, kik a városuk határában fekvő földek egyenlő elosztásához már térképet is készítettek, éjjeli gyűlést tartottak Csongrádon, hol 280 munkás kötelezte magát egy órai pihenővel csupán reggeli 6 órától esti 6 óráig dolgozni, s e munkáért az aratási időnyben 3 forint napibért követelni.”

A másik csongrádi előadó, Blázsik Mihály (1871—1950) tanító, jó szemmel vette észre és szedte pontokba a mozgalmat előidéző tényezőket. Ilyen a napszám csökkenése, a vállalkozók *jancsibankója*, amely a kevés bért még jobban lehúzza. Összefoglalóan: „Tehát a munka hiánya, a munkáskéz szaporodása, a vállalkozók zsarolása, a nagybirtokosok egy részének a munkásokkal való embertelen bánásmódja, a kisbirtokosok tönkretétele szülték meg még a 80-as évek alatt azt az elégedetlenséget, amelyet a dologkerülők a jövő paradicsombeli állapot hatása alatt lelkesedéssel fogadtak, melybe csak bele kellett dobni az üszköt, hogy fellobbanjon” (67—68). „Elfojtására az erőszakot nem helyeslem” (70) — mondta, s néptanítóhoz illően a megoldást a nép nevelésében, oktatásában látta, de mint szabadkőműves az egyházi iskolák ellenében az állami oktatást szorgalmazta, mégpedig ingyenesen: töröljék el a beíratási díjat, tandíjat (71).

A harmadik csongrádi hozzászóló Mátéffy Kálmán főszoigabíró volt. Jogállása hangneméből is kitűnik: egyes szám első személyben számolt be arról, hogy pár hónapja a földmunkások népgyűlésre kértek tőle engedélyt. Megjelentek — úgymond — „a vidéki apostolok”; közülük néhány szentesi főfő korifeust sikerült egy titkos gyűlekezésen meglepetnem” (78). Lefoglalta röpirataikat, lapjaikat, jegyzeteiket. A kézírásos jegyzetekből szemelvényeket mutat be, hogy bizonyítsa anarchista jellegüket. Akaratán kívül így a földmunkásmozgalom — bármi kezdetleges, de jellemző — költői alkotásait megőrizte számunkra. Íme egy május elsejére szánt „szavalat”:

*Májusi regg bíbor pírija vonja körül az eget,
Fodros szélű forradalmi vörös zászló integet,
Míntha mondni volna készen: Talpra, sorba, emberek!
Jogotokért, szabadságért egy világgal küzdjetek!*

*Csúf szenvedély a zsarnokság, szörnyű reá az átok,
Reszkessetek, jó számadás, ti százkarú zsványok!
A sok trónus cifra lábát szolgálkezek faragták,
Lehet, hogy a szolgálkezek egykor össze is zúzzák!*

Vagy egy másik költemény:

*Ó, nép, ébredj öntudatra,
Hogy te vagy a bűnös, családod gyilkosa.
De hogy bűnös vagy, az zsarnok huncutsága,
Naplopó tolvajok erős nagy hatalma.
Törd meg a hatalmát a zsarnok bandának,
Közelg már a huszadik század!
De nézzük, hogy ki a bűnös: a zsarnok vagy a nép?
Egyedül a zsarnok, mert gazságban él!
Elvett tőled szabadságot, jogot,
Mégis hagyod magad vezetni mint barmot.
Hogy kik fosztogatnak ki?
Papok, hivatalnokok és egyéb zsarnokok,
Vezetnek is szépen, mint oktalan állatot.
De nem vezet tovább a zsarnok huncutság,
Erőnket kimutatjuk, hogy élünk mi és a világ!
Akkor gyáva szívük a nadrágba esik,
Kérik a népet, hogy bocsásson meg nekik!*

Szabad vers ez a szabad vers divatja előtt. Esztétikai értéket persze ne keressünk benne, de mint kortörténeti dokumentum a maga nemében hiteles és sokat mondó. Akár a következő, ragrimes verszet:

*Térdet-fejet hajtasz a papnak szavára,
Viszed kenyeredet eladni vásárra.
De tudd meg, hogy mit ők mondanak, az csak butítás,
Ákom-bákom és egyéb hazugság.
Tudod, hogy malacból jól lehet lakni,
De a malasztól éhen fogsz felfordulni!*

E prózai fejtegetés sincs tanulság nélkül:

Régi közmondás az, hogy a dicsőség bajjal jár, és hogy a rózsza mellett tövisek is vannak. A szocializmus ereje sem hathatós anélkül, hogyha olyan rózsái nincsenek, melyekből a szúrós tövis is kimutatja magát. Hanem azért ezen nemes eszmének is van szúrós tövise. A tövis ugyan nem egyéb, mint a burzsoázia, a mai társadalom kényurái. Tehát ez a tövis annak a nemes eszmének, melyet mi a szocializmus rózsájának tartunk. A rózsának olyan szaga van, aminőt az ember még soha nem érzett. De most már látja a hatalomtövis, hogy azon rózsának oly illatos szaga van, hogy azt semmi-féle bűdös fű, mint például valami hereörző (rendőr és a mostani törvényes rendszer)* el nem bírja fojtani. A szúrós tövis eddig nagyon erős és izmos volt, olyan, hogy gyengébb hitű emberek még máig se hiszik hervadását, pedig már majdcsak hervad. Az ilyen rendszert akarja a szocializmus megsemmisíteni. Ó, szocializmus, jöjjön el a te országod! Amen (79—82).

A kezdetleges fogalmazás mögül is érezhetően sejlik ki az a messianizmus, amellyel a szentesi és csongrádi kubikosok, föld nélküli mezőgazdasági napszámosok a szocializmus felé fordultak, s tőle várták nyomorúságukból megváltásukat. Mátéffy főszolgabíró ebben anarchiát látott, de amikor felsorolta a földművelésszegénység sérelmeit, ő sem tagadhatta meg: „meggyőződésesem szerint elegendők arra, hogy

*Mátéffy zárójeles megjegyzése!

a munkásember azoknak orvoslásait keresse, sőt követelje” (85). Őbenne volt annyi józanság, hogy ne a munkások, hanem a munkaadók részéről kívánja a „nemes érzést”, „emberies gondolkozást” (90), s orvoslásul a munkalehetőség szaporítását, adóelengedést, a cselédttörvény revízióját sürgesse (86—88). Neki, mint Töröknek, a gyáripár nem jutott eszébe: háziipart javasolt a hiányzó munka pótlására.

Mendli Károly hódmezővásárhelyi rajztanár ugyancsak a helyi viszonyokat vázolta föl. Ő a vagyonos elem pöffeszkedésében, szívtelenségében látta a szocializmus okait. A csongrádi és vásárhelyi társadalom különbségére jellemző, ahogyan Holló és Mendli eltérően ítélte meg a gazdag paraszt magatartását. Holló az uradalom ellenében úgy látta, hogy bár a munkásokat a parasztgazda is kihasználja, fukarságával jogos keresményében is megrövidíti, de mindez nem bősíti föl a munkást, mert közötté és munkaadója között, ki vele együtt, egy sorban dolgozik, és egy asztalnál eszik, családi viszony alakul ki, amely abban is kifejeződik, hogy az öregebb munkás nemcsak a gazda gyerekeit, de még a fiatalabb gazdát is tegezi (99). Mendli szerint viszont Vásárhelyt, a várost mint törvényhatóságot, a nagygazdák uralják a *vagyom* tekintélye alatt mint virilisták vagy válogatott városatyák az általuk befogadott értelmiséggel. „Hozzájuk megy könyörögni a pályázó hivatalnok, becézik őket a papok” (111). A nagygazda szívtelenségére példa: „Tudok esetet, hogy egy gazdánál 12 darab hizott disznót öltek le, s egyetlen házi belső leánycseléde egy darab húshoz nem jutott, egész éven át maga a család mellett külön kenyéren és sülttökön élt” (110). „A földéhségnek náluk nincs határa. Apa az anyát, gyermekét, ez meg szülőit és testvéreit is eladja a *vagyomért*, ha szerét ejtheti. Láttam, mint vitte az apa kiházasított lányát a kiházasító egyesület- vagy szövetkezetbe, s a neki kifizetett 500 forint kiházasítási biztosítást, melyre csak 53 forintot fizetett be a véletlen kedvezésből, hogyan vette el gyermekétől” (uo.). A nagygazda földszerzése, mutat rá, a vagyontalannak Vásárhelyen lehetetlenné teszi a földszerzést (112). Mendli Károly ugyanakkor a városi mérnöki hivatalban szeme előtt lejátszódott esetekből a munkások ellen is hoz föl példát. Arra, hogy nem vállaltak munkát, mert kevesellték a napszámot; hogy a vállalkozók kantinjában fele keresetüket elitták. A megoldást ő is csak az ingyenes népoktatásban, a gazdák és munkások egymás iránti becsülésére való nevelésben, háziiparban látta. Utoljára, de nem utolsósorban a szövetkezést szorgalmazta (123).

A szabadkai Lányi Mór ügyvéd, bankelnök (1867—1935) előadásának címe meghatározta szűkre vont tárgyát is: *A kisbirtokos és földműves hitele*. Az ő mondani-valójának lényege is a szövetkezés. Franciaországi, írországi példákra hivatkozott, s elsősorban az értelmiség föladatait hangoztatta: „Mert minden csillogó mondásnál, úri szóbeszédnél többet ér, és zsandárszuronynál csillapítóbb a tömeg lelkébe beszűrődött ama tudat, hogy nem is egészen igaz az a vád, hogy a szegény ember sorsával úrféle nem törődik” (134).

Kőhegyi Lajos (1853—1924) szegedi kórházi főorvos szintén leszűkítette a kérdést: *A munkás gyermeke* címmel tartott előadást. Az okok keresésében ő is a főnálló társadalmat hibáztatta: „Nem a parasztot teszem én ezért felelőssé, és nem csendőrpuskákkal lehet itt gyógyítani. «Mélyebbre, sokkal mélyebbre kell itt szántani!»” (151). Javaslati közegészségügyi és testnevelési oldalról közelítették meg a kérdést.

Tóth Mihály (1865—1940) szegedi városi tanácsnok elfogultan, ellenségesen állott szemben a földmunkásmozgalmakkal, és még Mártonffy Márton javaslatait (adóelengedés, progresszív adózás stb.) is ellenezte (166). Végletesen leegyszerűsítve látta a kérdést: „a világot megváltó szociáldemokrácia” az ő szemében „hatalmas ellenség” (156). „Ezek azok a fekélyek, melyek megmételtyezik, megrontják a mi jó

magyar népünk becsületes lelkét” — írta kezdetleges együgyűséggel (157). Ő a szocializmus „egyedüli okát” „a beözönlött hamis népapistolok áldatlan működésében” kereste és találta (158). „Tanyai népünk még úgyszólván érintetlen, közöttük még nem hallottam, hogy valaki iratkozni ment volna földosztásra” (159).

Nagy Gyula (1849—1898) erdőfelügyelő, akkori főmester, aki már nem érte meg a vita végét, sem dolgozatának megjelenését, mert 1898 karácsonyán elhunyt, a közbirtokosságok fölosztása és a tagosítás kérdései kapcsán javasolt jogi megoldásokat, továbbá a parasztfjúság számára konviktusokat, diákokthonokat a már működő MÁV internátus és a gyertyámosi földművelők „nevelő- és tápintézeteinek” példájára (181).

A legmeglepőbb és leghaladóbb álláspontot az utolsó tanulmány előadója, Szigyártó Albert (1865—19?) felső-ipariskolai tanár (a páholynek ekkor szónoka, 1910-ben a Szeged páholy alapító tagja, majd a forradalmak idején főmestere) képviselte. Előadása két részletben hangzott el. Ő — társainak többségével szemben — nyomatékosan hangoztatta, hogy „nehány jött-ment ember, néhány újságpapírlap izgatása nem elég ok” (188); a földmunkásság elégedetlenségének gyökerei mélyebben vannak a társadalomban, a gazdaságban. Nagyon alaposan, tömör fogalmazásban pontokba is szedte az általa látott okokat. *A gondoskodás hiánya; a munkaadó és munkás egymástól való elidegenedése; a közgazdasági és népességi állapotok megváltozása; a munkahiány; a politikai és közgazdasági viszonyok; a tekintélyek hanyatlása; az igények emelkedése; az alföldi nép hevesebb vérmérséklete* — szerinte ezek a fő tényezők; valamennyit több alponttal részletezett, megokolt, kifejtett. Többek közt megállapította, hogy a törvényhozás az erők védelmét szolgálja (193). Orosházáról hozott példát: a hatvanas évek óta ugyan a munkás évi átlagkeresete 160 forintról 180-ra emelkedett, ám évi szükséglete 150-ról 260-ra szökött föl. A kereset tehát 12,5 százalékkal, míg a szükséglet 73,33%-kal emelkedett. „Ez az egyik ok, amely a konzervatív földművest a szociális eszmeáramlat iránt fogékonyvá tette” (195). Rámutatott — Békés megyei példákkal, számításokkal — a nagybirtok uralmára, a növekvő paraszti középbirtok szerepére (200). Rosszabbodnak a lakásviszonyok, nő a munkahiány. Nagyon jellemző, amint ugyanazt az esetet ketten kétféleképpen, sőt ellentétesen értékelték. Tóth Mihály ezt mondta: „Mezőhegyesen tavasztól késő őszig a felvidéki tótok egész serege családostul dolgozik az állam gazdaságában jóval alacsonyabb munkabér mellett, mint amilyent kapna az alföldi munkás, és mégis 100—120 forint megtakarított pénzecskevel térnek vissza hegyeik közé az ősz beálltával. Kérem, kedves testvérek, hogyan panaszkodhatik munkahiány miatt az alföldi munkás ily körülmények között?” (162—163.) Szigyártó Albert a talpára állította a kérdést, s a feudális rend ellen fordította vádját: „Az uradalmi tisztek közt igen sok van, ki a munkások szervezkedését kicsinyes ellenséges indulattal tekintvén, mert tán tettének horderejét teljesen nem is ismeri, mindent elkövet a helybeli munkások mellőzésére. Mikor egyiknek fölemlíttem, hogy ezzel az eljárással nyílt fölkelésre vagy éhenhalásra kényszerítik a magyar munkást, az volt a válasz: «hadd dögöljön éhen a kutya, vagy tanuljon tisztességet». Ez irányban maga az állam járt elől a rossz példával, mert Mezőhegyesen kb. 3000 felvidéki munkást foglalkoztat akkor, amikor a környéken munkahiányról panaszkodnak” (205). A szocialista mozgalmat, mondta Szigyártó, nem „prédikáció” eredményezte: „Az megszülték a körülmények (azok, amelyeket mint elfogadott okokat már felsoroltam), az izgatás csak irányította, tömörítette a mozgalmat” (212).

Második előadásában még erősebb szavakat használt. „Én kimondom nyíltan, hogy a szociális mozgalmat nemcsak jogosnak, de mindaddig, míg a hazafiság határán túl nem lép, egyenesen hasznosnak és szükségesnek tartom, s az orvoslást

Az „Árpád” páholy könyvtárának füzetei.

- I. **Mozart a szabadkőmivességben.** Irta: Főkövi Lajos.
- II. **Páholyunk működése 1891-ben.** Irta: Arató Frigyes.
- III. **Szabadkőmivesség és hazafiság.** Irta: „”, németből fordította: Kóhegyi Lajos dr.
- IV. **Gyászbeszéd Besze János testvér felett.** Irta: Kóhegyi Lajos dr.
- V. **Páholyunk működése 1892-ben.** Irta: Arató Frigyes.
- VI. **Egy királynő a szabadkőmivességről.** Irta: R. J.
- VII. **Páholyunk működése 1893-ban.** Irta: Arató Frigyes.
- VIII. **Gyászbeszéd Kossuth Lajos testvér felett.** Irta: Kóhegyi Lajos dr.
- IX. **Páholyunk működése 1894-ben.** Irta: Arató Frigyes.
- X. **Emlékbeszéd Kossuth Lajos tv. felett.** Irta: Pálffy Viktor.
- XI. **A siketnémák és azok tanítása.** Irta: Scherer István.
- XII. **Páholyunk működése 1895-ben.** Irta: Arató Frigyes.
- XIII. **Ünnepi-beszédek.** Irta: Székely Mihály dr.
- XIV. **A leánygymnasium.** Irta: Arató Frigyes.
- XV. **Mozart és Haydn a szabadkőmivességben.** Irta: Főkövi Lajos.
- XVI. **Márczius idusa.** Irta: Rác Soma.
- XVII. **Morális elvek a szabadkőmivességben.** Irta: Fekete Gyula.
- XVIII. **Páholyunk működése 1896-ban.** Irta: Arató Frigyes.
- XIX. **Páholyunk működése 1897-ben.** Irta: Arató Frigyes.
- XX. **Ünnepi beszéd.** Irta: Szivessy László dr.
- XXI. **A szabadkőmivességről.** Irta: Arató Frigyes.
- XXII. **Gyászünnepély Erzsébetkirályné emlékezetére.**
- XXIII. **Legközelebbi feladataink.** Irta: Arató Frigyes.
- XXIV. **Hol az igazság?** Közli: Arató Frigyes.
- XXV. **Földmives socialismus.** Közli: Arató Frigyes.

Az „Árpád” páholy kiadásában megjelentek s activ szabadkőmivesek által a páholynál megrendelhetők a következő művek:

1. **Szabadkőmivesi káté.** Az „Árpád” páholy megbízásából írta: Kóhegyi Lajos dr. I. **Tanoncz-fok.** — Szeged, 1895. Ára 60 fillér.

2. U. a. II. **Legény-fok.** Ára 40 fillér.

3. U. a. III. **Mester-fok.** Szabadkőmivesi rendszerek. Ára 80 fillér.

4. **Az „Árpád” páholy története 1870—1895.** Irta: Arató Frigyes. Szeged, 1895. Ára 4 korona.

egyáltalában nem a mozgalom elfojtásában vagy megszüntetésében, hanem annak mederben tartása s a megvalósítható intézkedések létrehozásában látom” (216). „Földet adjatok a népnek, bármily keveset...” (218) „A másik út: vagy több munkát teremteni (intenzívebb gazdálkodás meghonosításával), vagy elterelni a munkásnép egy részét a földműveléstől más munka- és megélhetési körre” (219). Mozgalmat sürgetett a 2000 holdon fölüli birtokok állami megváltására és parcellázására, ha egyelőre másként nem, legalább bérleti rendszer meghonosításával (220). Munkát, ipart követelt, jobb közigazgatást, demokratikus adórendszert. „A vagyoni alapon álló jogot helyezték műveltségi alapra” (225). „Emeljétek a népoktatást”; „terjesszétek a szakismereteket”; „alkossatok több és több szociális törvényt”; „becsüljétek a munkát”; „üldözzétek a vallási fanatizmust”; „oltalmaztatók a sajtószabadságot”. „Mióta az alföldi szociális mozgalom kitörésekre vezetett, s kivált a múlt évi szabolcsi forrongás után, mindinkább el kezd terjedni az a nézet, hogy a szociális sajtót meg kell rendszabályozni, s erre nézve már történtek is egyes intézkedések. Én, kedves testvéreim, a sajtószabadság korlátozását a legnagyobb visszaesésnek tekinteném, mert ez minden téren első lépés a reakció útján. Ma a szocialistákét rendszabályozzák, s holnap már a miénkre kerülhet a sor” (227).

Kétségtelen, hogy a szegedi Árpád páholy történetében a legjelentősebb esemény az agrárszocialista mozgalmak századvégi tanulságainak vitája volt, elsősorban Szigyártó Albert nézeteinek nyomtatásban történt lerögzítése. Ha túl nagy hatásával nem számolhatunk is, maga a tény elismerésre méltó. Kőhegyi Lajos előadásának bevezetőjében nyilván túlértékelte ezt, amikor azt mondotta: „A szabadkőművesség elévülhetetlen érdemeket szerez, mikor a szocializmus okainak felderítése és így kérdésének megoldása érdekében munkásságával elől jár” (140). Annyi azonban bizonyos, hogy a helyi munkásmozgalom történetébe ezzel beírták a nevüket.

1891 és 1899 között élénk volt a páholy kiadói tevékenysége is. Arató Frigyes és Murai Vilmos közzétette az évi beszámolókat. Kőhegyi Lajos gyászbeszédeit adta ki, és 1917-ig nyolc kiadásban jelentette meg három kis füzetben (a tanonc, a legény és a mester fokozat elnyeréséhez) a *Szabadkőműves kátét*. Főkövi Lajos *Mozart és Haydn a szabadkőművességben*, Reizner János (aki csak 1892 és 1898 közt volt szabadkőműves) *Egy királynő a szabadkőművességről* címmel Mária Antoinette egyik érdekes megnyilatkozásáról értekezett. Kívülük még Fekete Gyula, Pálffy Viktor, Rácz Soma, Scherer István, Székely Mihály és Szivessy László munkái jelentek meg a páholy kiadványsorozatában (K. 414).

A nagyváradi László király páholy 1903. október 24-én a nagypáholy tiltakozása ellenére vándorgyűlésre hívta össze a magyar szabadkőműveseket. Kevesellte a szabadkőművesség szociális politikáját, és radikálisabb irányvonalat követelt. Ez megosztotta a hazai szabadkőműveseket. Az Árpád megmaradt a „fontolva haladók” között, és továbbra is az emberbaráti tevékenységben látta célját; nem csatlakozott a polgári radikálisok ekkor szerveződő táborához. A páholynek túlságosan nagy volt a létszáma is: 1910-ben 180. Zömük pusztán fölvétette magát, talán társadalmi presztizsből, éppencsak megjelent a *vakolásokon* (a munka utáni közös étkezéseken), szertartásokon. „Kevesen látogatták a munkákat, a vezetőség pedig nem tűrte még a jóindulatú kritikát sem” — írta kéziratoss visszaemlékezésében Hoffer Jenő. Tőle idézem a következőket is:

„A két irányzat közötti nézeteltérés mindinkább elmélyült, elkedvetlenedésre, majd a végén szakadásra vezetett. Tartozó őszinteséggel be kell vallanom, hogy személyi ellentétek, jogos vagy jogtalan ambíciók is közrejátszottak a szakadásnál.”

Az ellentét Patzauer Sándor *golyózásakor*, fölvételekor robbant ki. Veszprémi Vilmos fölugrott, és izgatott szavakkal kérte *fedezését*, azaz kilépésének engedélye-

zését. Őt követte Csányi Ármin, Csányi Sándor, Csányi Károly, Engel Mór, Engel Sándor, Grassely László, Hoffer Jenő, Kőhegyi Lajos, Szígyártó Albert, Sziklai Jenő és Vadász János. „A sötét emléké Pálffy József főmester egyenesen személye elleni támadásnak tartotta kilépésünket. A fedezetet az alkotmány rendelkezése folytán meg kellett adniuk. Mi tizenketten azután szabad ég alatt alkotmányosan megalakítottuk a Tisza páholyt. Kiderült azonban, hogy ez a név már foglalt, s így vettük fel a Szeged páholy nevet. Jelszavunk: *Concordia domi, foris pax*. Bent egyetértés, kívül béke.”

A SZEGED PÁHOLY

A radikálisabb, új szegedi páholy 1910. március 12-én alakult, és fölvatása 1911. december 2-án volt. Ezen az Árpád páholy 180 tagja közül csak heten jelentek meg. Több mint egy év telt el, míg a két páholy ellentétei elsimultak, és a Szeged meg az anyapáholy közti testvéri viszony kialakult. Addig a magántisztviselők egyesületének Vár u. 7. sz. alatti helyiségét rendezték be „templomuknak”; utána az Árpád székháza adott nekik is otthont.

Ettől kezdve a Szeged páholy volt a fontosabb; az Árpád alig adott magáról életjelet. Az 1919-re kiadott *Szabadkőműves Almanach* sem sorol föl ebből az időből — egyáltalán 1900 utánról, Arató Frigyes Mezőtúrra távozásától — semmi tevékenységet, még kiadványt sem. Csupán azt tudjuk meg róla, hogy akkor 159 tagja volt; főmestere Bokor Adolf, helyettes főmestere dr. Turcsányi Imre és dr. Pap Róbert, első felügyelő Fodor Jenő, második felügyelő Almássy Endre, szónok Donem (?) Sándor és Lamos (valószínűleg Lantos) Béla, titkár Kovács Samu és Karsai Vilmos, előkészítő-mester Hoffmann Ignác, könyvtáros Láncki Adolf, alapkezelő Partos Lajos, szertartásmester Holtzer Emil, templomőr Kiss Gyula. Tiszteleti tagok: Arató Frigyes, Landesberg Mór, Pálffy József, Bakonyi Kálmán és Bókay Árpád.

Ugyanekkor a Szeged páholy 55 tagú, főmestere Szígyártó Albert, helyettes főmestere Móra Ferenc és Grassely László, első felügyelő Dózsa Jakab, második felügyelő Déry Ernő, szónok Benkő István és Schulhof Emil, titkár Hoffer Jenő. Előkészítő-mester Gál Zsigmond, könyvtáros Valihora István, alamizsnakezelő Grassely F. László, szertartásmester Cs. Sebestyén Károly, gazda Déry Sándor. Érdekes, hogy az Árpád című a Kálvin tér 6. szerepel, míg a Szeged címe Madách u. 3. Valójában ez a kettő azonos, mert a régi Völgy u. 3. 1903 után Madách u. 3. lett, majd 1918 előtt nevezték el a Kálvin teret, s ekkor átszámolták a házakat (vö. Péter L., Szeged utcanévei 1974. 218).

A Szeged páholyba 1911. október 26-a előtt kérte fölvételét Móra (*Földes A. Irodalomtörténet*, 1960. 347.), mégpedig állítólag Cs. Sebestyén Károly vezette őt be (SKM 1979. 5.) Fölvételének napja: 1911. november 27. Ajánlója (kezese) Engel Mór volt. Az anyakönyvbe a 31. sz. alatt vezették be. A 32. Hollós József lett (Hevesi J., *Irodalomtörténet*, 1960. 351).

Nem tudom, tulajdoníthatunk-e a véletlennél nagyobb jelentőséget, hogy Móra ekkor — s nem előbb — lett szabadkőműves, mint Földes Anna teszi (uo. 348), sejtetvén, hogy korábban azért nem lépett be az Árpád páholyba, mert ezt konzervatívnak ítélte. Inkább arról lehetett szó, hogy a vele egyívású barátok (Hollós József, Dettre János, Diósszilági Sámuel, Szöri József stb.) kezdtek itt tömörülni, s így velük tartott ő is.

Az 1913. január 8-i tisztikari értekezlet határozta el Mórának mint legénynek mesterré való előléptetését (It 1960. 348), s jóllehet a legényfokot is csak január

A Szeged páholy jelvénye
(Bóna Endre gyűjteményéből)

13-án nyerte el, a mesterfokot rá egy hétre, 20-án már meg is kapta (uo. 351). A mesteri okmányát március 4-én küldte le Pestről a nagypáholy (uo. 348).

A nagypáholy folyóiratának, a Keletnek 1913. január 15-i számában jelent meg Mórának *Láncban* című verse, a szabadkőműves szertartás jelképének költői megfogalmazása (uo. 351—352). Hasonló címmel (*Lánc*) később (március vagy június 16-án) nővérmunkán hangzott el másik szabadkőműves verse (uo. 349.) Október 17-éről egy négysoros alkalmi avató verse is fennmaradt (uo.). A nővérmunkáról írta Cs. Sebestyén Károly enyhe iróniával, hogy Móra ezeken aratta legnagyobb sikereit. Mindig Móra volt az ünnepi szónok. „Mondani sem kell, hogy mennyire remekelt ilyen alkalommal, s mennyire körülrajongták a »nővérek«. Érdekes, hogy ezekere a beszédekre ő sohasem készült, le nem írta előre, ahogy szokás volt. Ellenben, ha egyszer-egyszer megkértük, utólag, másnap, leült, s leírta tegnapi beszédét szinte szóról szóra. Mindig bámultam ezt a rendkívüli emlékezőtehetségét” (SKM 1979. 6).

Fennmaradt Mórának 1914. január 16-i beszédvázlata, amelyet három új

tagnak — köztük barátjának, Domokos Lászlónak — fölvételekor mondott. Joggal tartja Földes Anna ezt Móra szabadkőműves hitvallásának: „A szabadkőművesség lelkijére halhatatlan jóságában, mély életében, belső szépségében van. Ez ősi elvekre épített transzcendentális fölfogás nincs ellentétben gyakorlati céljainkkal. A szabadkőművesség atmoszférája nem ismeri a hazugságot. Törvényünk: sisak alatt is lásson a szabadkőműves könnyet, pajzs alatt is érezze a szív dobogását. A szabadkőművesség az emberi boldogságért van. Legyetek hűséges katonák” (uo. 350).

A világháború kitörésekor a szegedi „testvérek” némelyike nem vizsgázott éppen jelesen emberségből. Ezt a legilletékesebb, Móra Ferenc állapította meg 1914. október 30-án legjobb barátainak egyikéhez, Domokos Lászlóhoz, a Szeged páholyának kevéssel előbb Budapestre költözött tagjához írott levelében. A leghaladóbb tagjuk, a festőművész Szőri József, Ady rajongó szegedi híve, mindjárt az első csatákban elesett. Nyilván a Szeged páholy megbízásából Móra búcsúztatta. Éppen akkor született kisleány a páholy keresztelelte meg, és egy sorsjegyet adott neki ajándékkul. „Többi testvéreinket azonban szerencsésen hazasegítette az áldott reuma és kolera... Schweigert, Dérit, Nekichet, Szamek dr.-t (nem is tudtam, hogy ilyen is van), Hoffert. Van köztük olyan is, aki mint élelmezési tiszt állítólag szép summa pénzecskeket hazamentett. Kitalálhatod, melyik. (Engel Vilmos szegény, még csak a végrendeletét küldte haza, amit a lezajszki csata előestéjén írt; szerencsére mire megkaptam, ideért a tíz nappal később írt levele is. Ezredese annyira szereti, — corps-trainkommandóknál van mint századparancsnok —, hogy nem fogja többé tűzbe eresztetni.) Hazaszökött hőseink tiszteletére különben *vakolás* volt valamelyik este, s azon nekem kellett volna köszöntenem őket. Szívesen teszem, ha azt mondhatom nekik: derék, okos, józan emberek vagytok, hogy haza loptátok az életeteket, mert mi közöttök nektek a Hohenzollern és Romanov urak összeveszéséhez. Arra azonban mégsincs bennem elég cinizmus, hogy mint hősokeket ünnepelem a jó fiúkat, s így én nem vettem részt az agapén. *Munka* a háború alatt nem volt, hamarosan nem is lesz. Akik gazdagok közöttünk, azok attól félnek, hogy valami bolond szegény ember ott megszorongatja őket, s ezért nemigen forszírozzák az összejövetelt, most meg már helyünk sincs, az a *templom* — az Árpádék emberségéből — előbb kórház lett, mint a többi. Elbocsátásoddal tehát várnod kell még, Lacikám, gondom lesz rá, hogy mihelyt lehet, megtörténjen; ez egyébként nem akadály a annak, hogy ha kedved van hozzá, addig is el ne járj abba a pesti páholyba, amelyikbe be akarsz lépni” (*Móra Ferenc levelesládája*, 92—93).

A háború alatt el is lanyhult a páholyok működése, s csak 1917 második felében vették föl újra a rendszeres munkát. Ebből az időből is előkerült Mórának néhány páholybeli beszéde. Ezeknek háborúellenes következetessége Mórát a legrokonszenvesebb oldaláról világítja meg. Amit a Szegedi Napló vezércikkeiben lepleznie kellett, itt egyértelmű szavakkal hirdette: „Az, hogy a háborút senki sem akarta, sőt mindenki a békét akarta, és mégis eljött a háború, hogy megváltoztassa az ízt az életnek, csóknak, kenyérnek: akkor a világ berendezése rossz; akkor a társadalom szerkezetében van a hiba; akkor itt kell a gerendákat kicserélni, a szerkezeteket megváltoztatni, akkor az egész emberiségnek abba a műhelybe kell beállni, amelyben a szabadkőművesség évszázadok óta dolgozik olyan eszményekért, melyek közt úgy nem találhatik háború, mint istenkáromlás a miatyánkban” (uo. 353). „A háború emberi csinálmány, nem természeti törvény...” (uo.)

1918 októberében, még az őszirozás forradalom kitörése előtt, a tisztikar újjáválasztása alkalmával Szígyártó Albert főmester beszédet tartott a páholyban, s demokratikus átalakulást sürgetett az élet minden pontján: a közoktatás megreformálását, a közegészségügy államosítását, a politikai jogok kiterjesztését, a drága-

ság letörésére a közüzemek „kommunizálását” követelte, és fölszólította szabadkőműves testvéreit minden progresszív mozgalom támogatására (uo. 350).

A forradalomban való szerepüket kétféleképpen ítélik meg. Hoffer visszaemlékezésében, már a fölszabadulás után, azt hangsúlyozta, hogy résztvettek a forradalmak előkészítésében, sőt azt írta: „szerénytelenség nélkül állítom, hogy a továbbiakban mi irányítottunk”. Az október 16-i városi közgyűlésen, szerinte, Tonelli Sándor mint az Árpád páholy szónoka terjesztette elő javaslatát a kiegyezésről szóló törvény hatályon kívül helyezésére; Becsey Károly, szintén az Árpád tagja, kezdeményezte a rendkívüli közgyűlés összehívását „a végzetes örvénybe jutott Magyarország megmentése végett”. S az összehívott közgyűlésen, már az őszirózsás forradalom győzelme után, november 2-án, Móra Ferenc ama híres beszédét, melyben a köztársaság kikiáltását indítványozta, Hoffer szerint szintén mint a Szeged páholy képviselője mondotta el. Ha ez igaz, akkor jobban értjük Mórának azt a beszéde elején tett kijelentését, hogy *nyolc társa megbízásából* szövegezte meg indítványát (Szeged monográfiája, 73). Nyilván a Szeged páholybeli „testvéreinek” megbízásából!

Ezzel szemben Tonelli maga, Kelemen Béla krónikájának bevezető tanulmányában, 1922-ben, érthetően tagadta illetén szerepüket. Azt írta:

„A szabadkőművesség, melynek radikális páholyai Budapesten az októberi forradalom előkészítésében nagy szerepet játszottak, Szegeden mint szabadkőművesség a forradalmat bevezető mozgalmakban nem vett részt. Szegeden két páholy állott fenn, a régi Árpád páholy és az újabb keletű Szeged páholy, melyben az előbbiből kivált radikális elemek tömörültek. Az Árpád páholy helyzetét a forradalmat megelőző időkben legjobban az jellemzi, hogy éppen a főmestere, Pálffy József volt az, aki a munkapárt [Tisza István pártja, kormánypárt!] programjával fellépett [országgyűlési képviselőnek], s a páholy tagjainak legnagyobb része őt támogatta. 1918 végén Dettre János dr., akkor már kormánybiztos, éppen azzal az indoklással tagadta meg a neki följáró főmesterség elfogadását, hogy a páholyt nem tartja elég radikálisnak. A Szigyártó Albert vezetése alatt álló Szeged páholy állandóan a radikálisabb álláspontot képviselte ugyan, de viszont belső visszavonások miatt nem tudott érvényesülni. Így a szegedi szabadkőművességből legfeljebb egyes egyének voltak azok, akik a Károlyi-pártban hangadó szerepet vittek, de magát az intézményt a higgadtabb felfogás alapjáról letéríteniök nem sikerült. A szélsőbb elemek hangja itt is abban a mértékben erősödött ugyan, mint az országban a rend bomlásnak indult.

A radikálisok és mérsékelték között az első nyílt összecsapásra a két páholynek egy október eleji közös értekezletén került a dolog, mikor az október végére tervezett királylátogatás ügye volt a napirenden. Ekkor már megtörtént a bolgár front áttörése, folyamatban volt a német visszavonulás nyugaton, és szeptember 30-án elhangzott Budapesten a marasztaló ítélet a galileistáknak antimilitarista propagandája ügyében, akik defetista röpiratokat igyekeztek becsmépszni a katonaság körébe. Az értekezleten Schweiger Miksa, a Szeged páholy tagja, azt az álláspontot képviselte, hogy a szabadkőművesség forradalmi szervezet, és így a királylátogatásról nem vehet tudomást. Vele szemben Bokor Adolf, az Árpád páholy helyettes főmestere fejtette ki, hogy a szabadkőművesség a magyar alkotmány alapján áll, és a királyban az államnak a fejét tiszteli. Következésképpen a páholyok tagjai nemcsak más minőségükben tartoznak megjelenni a királylátogatásnál, hanem a szabadkőművesség mint testület is tartozik magát a többi társadalmi egyesületek sorában képviseltetni. A megjelentek nagy többsége Schweiger Miksa indítványát elvetette. Így a leszavazottak, amennyiben képesek voltak rá, egyéni propagandára voltak utalva” (Kelemen, 3—4.).

Az őszirózsás forradalom idején a Szeged páholy tagjait a Polgári Radikális Párt vezetői között találjuk; az Árpád páholy a Károlyi-pártban helyezkedett el. (Kívétel persze akadt, pl. Fodor Jenő a radikális párt egyik alelnöke lett.) Az ellenforradalom fölülkerekedése után viszont a szabadkőművesek között is megkezdődött a megoszlás, elkülönülés, sőt szembekerülés. A főmester, az egykor oly radikális Szígyártó Albert már május 7-én fölkereste az Antibolsevista Comité szegedi végrehajtó bizottságának elnökét, Kelemen Bélát, és megnyugtatta, hogy a szabadkőművesek nem fognak ellenük dolgozni (Kelemen, 121). Sőt másnap délben Kelemen lakásán találkozott Gömbös Gyulával, és mentegette magát. Úgy állította be, mintha a Szeged páholyt azért hozták volna létre, mert az Árpádban a többség zsidó volt, s ők „minden munkájukkal a nemzeti eszme szolgálatában állanak” (uo. 126). Még kérkedett is, hogy három testvér ellen forradalmi magatartásuk miatt fegyelmi eljárást folytatnak.

Egyikük valószínűleg éppen Móra, mert másnap, 9-én kelt levelében Szígyártótól kérte *fedezését*: „a testvéri közösségből való kibocsátásomat” (It 1960. 350). „Testvéreim, bocsássatok el békében, — ezt tiszta és nyugodt szívvel kérem tőletek. Anyagi kötelezettségem a páhollyal szemben, úgy tudom, nincs, s morális tartozásom lapját is tehermentesnek érzem. Akarattal soha meg nem bántottam egyiketeket sem, a páholy ellen infidelitást el nem követtem, s amennyiben az én nyomorult rab életem engedte, minden parancsnak engedelmeskedtem. Méltóztatatok megengedni, hogy ezúttal a magam önérzete parancsának engedelmeskedjem, amikor önkéntes száműzetésbe menve a szegedi közéletből, fedezést kérek a páholytól is, amelynek szeretete anyai éven át melengetett, — úgyhogy utolsó szavam hozzátok csak a há-lálé lehet” (uo.).

Móra valószínűleg megismételt, sürgető levelét június 19-én tárgyalta a páholy tisztikara. Utána ezt a választ küldték neki:

SZEGED SZAB.: KÖM.: □.:
Érdemes Móra Ferenc testvérnek,

Szeged kel[etén] 1919. VII. 22.

Szegeden.

Kedves Barátom, f. hó 15-ről keltezett b. leveledre közlöm, hogy az „Árpád” páholy főmesterének a vizsgálat megindítását közlő üzenetét egyik tisztikari nyílt munkán közölték velem, s ezen nyílt közlésre határozta el tisztikarunk a nyomozást. Amint értesültem, az „Árpád” szintén indított eljárást, annak folyamán azonban a VI. at. I. 16. §-a értelmében a nagypáholy igénybe vétele vált szükségessé, ezért áll most az ügy.

A nálunk bejelentett panasz tárgyában az eljárást nem sürgettem, igaz, mert a panaszlottak közül kettő most még nem idézhető, másrészt, mert jónak láttam az eszmék tisztulására és a kellő lehiggadásra időt hagyni. Nem célom az ügy elposványosítása, sem a nagylelkű megmentőt nem kívánom játszani, sem konjunktúra ítélezést nem akarok üzentni; ezt tán nem is tételezed fel rólam.

Most — bár a páholy nyári szünetet tart — leveledet közöltem a szónok tv.: -rel, és felkértem a sürgős intézkedésre.

A magam véleményét rólad és az ügyről az első tárgyaláskor a tisztikar előtt nyíltan mondtam el, azt megtudhatod bármelyik tisztársamtól. Ez a nyilatkozatom felment engemet attól, hogy jóhiszemű eljárásomat előtted bizonyítsam.

Igaz testvéri szeretettel maradtam régi híved

Szígyártó Albert

Ezt a levelet is, az alább következő ítéletet is fényképmásolatban Patzauer Dezsőtől (sz. 1899.), Torontóból kaptam:

A törvényes és tökéletes Szeged páholy nevében

A t. és t. Szeged páholy törvényszéke Csányi Sándor fóm. tv. elnökle alatt Dózsa Jakab, Bach Jenő, dr. Benkő István és Hoffer Jenő m. tv.-ek szavazó bírák és dr. Grasselly Károly m. tv. pötbíró jegyzőkönyvvezető részvétele mellett dr. Schulhof Emil szónok m. tv. vádlevelében Móra Ferenc m. tv. ellen az Alkotmány VI. alaptörvényének 1. fejezet 18. §-ának 3. bekezdésében megállapított az általános szk. kötelességnek szándékos megsértésének vétsége miatt foglalt vád 1919. évi augusztus hó 5-én Szeged keletén megtartott nyilvános főtárgyalás alapján a vád és védelem meghallgatása után zárt ülésben a következőleg ítélte:

Ítélet:

Móra Ferenc tv.-t az ellene emelt vád alól felmenti

Indokok:

Megállapítja a bíróság, hogy Móra Ferenc tv.-nek a Szegedi Napló 1919. évi április hó 1-i számában megjelent „Memento” című vezércikke alkalmas volt arra, hogy maga ellen a társadalom elítélését kihívja, és különösen azzal, hogy Lyon forradalmi történetét nem fejezte be cikkében, és elhallgatta a retorzió történetét, és megállapítja a bíróság azt is, hogy a főtárgyaláson kiderült, hogy vádlott m. tv. Zdravetz páterrel folytatott beszélgetés után saját lelkiismereti szavának engedett, mikor hite és gondolkodása alapján egy elő nem készített és feltétlen vérfürdőbe fülő ellenforradalom kitörését akarta és akadályozta meg inkriminált cikkének megírásával.

Megállapítja a bíróság továbbá, hogy egész közéleti működésében mindig józanságot tanúsított és egyéb cikkeivel a mérsékletnek igyekezett hangulatot teremteni.

Szegeden, 1919. évi augusztus hó 6-án.

Dr. Grasselly Károly s. k.
jkvezető

Csányi Sándor s. k.
elnök

Kiadta Szeged, 1919. szept. 10.
Szigyártó s. k.
fm.

Az ítélet tehát magáévá tette Mórának *Memento* című cikkéről bő egy hónappal később, a május 7-i *Személyes kérdésben* című nyilatkozatában kifejtett saját értelmezését, és az ellenforradalmárok megfenyegetését úgy állította be, hogy ez éppen az ő érdeküket szolgálta, mert egy idő előtti ellenforradalmi kísérlet vérengzést idézhetett volna föl.

A Szeged páholy utolsó ismert ülésére 1919. szeptember 16-án került sor. A jegyzőkönyv szűkszavúan csak annyit rögzített, hogy fölolvasásra került a „Móra Ferenc testvér ügyében megtartott bűnvádi eljárásról szóló jegyzőkönyv és ítélet” (It 1960. 351).

Közben, június 22-én, Szigyártó Albert főmester a Szeged páholy nevében adványt küldött Károlyi Gyula ellenforradalmi miniszterelnöknek, s ebben írásban is megerősítette, amit korábban Kelemennek és Gömbösnek szóban mondott: hitet tett az ellenforradalom mellett. „A szabadkőművesség — úgymond — olyan kormányzatot kíván, amely a társadalmi osztályok megbékítését, az igazságos és méltányos érdekek kielégítését, az erőszakos osztályuralom letörését, ha kell, erőszakos leverését tűzte ki céljául, és ezen célból az egyoldalú munkásszervezetekkel szemben egészséges polgári társadalmi szervezkedést kíván elősegíteni” (Kelemen, 584). Károlyi Gyula 25-én örömmel nyugtázta ezt a támogatást, de gondosan vigyázott, nehogy elkötelezze magát még az ilyenfajta szabadkőművesség méltánylása, netán elismerése irányában, sőt oly ügyesen fogalmazott, hogy a *szabadkőműves* szót le sem írta. Csupán a „párt, felekezet és osztálykülönbség nélkül” való összefogást méltatta (uo.).

A már említett szeptember 16-i, utolsó ülésen éles vita folyt Szígyártó Albert és páholytársai között a szabadkőművességnek a forradalmak és az ellenforradalom iránti magatartásáról. A két szélsőség megosztotta a szabadkőműveseket, egyet-életesre már nem jutottak.

Móra végül is 1920. március 10-én kapta meg *fedezését* a Szeged páholytól (It 1960. 352). Két nap múlva, 12-én, a páholy beszüntette működését. Betétkönyveit a „nemzeti hadsereg” céljára adta (Kelemen, 301). Két hónappal később, május 18-án belügyminiszteri rendelet oszlatta föl a magyarországi szabadkőműves páholyokat.

A KLAUZÁL ÉS AZ AMICITIA PÁHOLY

Espersit János naplójából tudom, hogy 1925 körül ő volt a főmestere a szegedi Klauzál Gábor reformpáholyinak (*Péter L.*, Espersit János. Bp. 1955. 41.). Erről az illegális szabadkőműves mozgalomról közelebbit nem tudunk. Csongor Győző szerint az Árpád és a Szeged tagjai „zugpáholyoknak” tekintették. A Szegedi Hírlap 1929. augusztus 22-i száma még egy hasonlóan ismeretlen páholyt említ Amicitia névvel.

A FŐLSZABADULÁS UTÁN

1945 novemberében kezdte sorait újjászervezni a magyar szabadkőművesség, és meglepően hamar kiépítette páholyainak hálózatát. Az 1948. évi főtitkári jelentés szerint 21 páholyban 1346 tag tevékenykedett. 1946 derekán a szegedi páholy is megkezdte működését. Az újjáalakuláskor a Szeged és az Árpád ismét egyesült. A nagypáholy küldötte, Bokor Mihály, fölkereste Hoffer Jenőt, a Szeged páholy utolsó helyettes főmesterét, és vele, valamint az Árpád egykori helyettes főmesterével (egy időben főmesterével), Pap Róberttel együtt állapodtak meg az egyesülésben. Pap Róbert halála után a főmester Hoffer Jenő, majd Erdélyi Jenő lett; a két helyettese Tanács Béla és Magyar István. Az első felügyelő Czibula Antal, a második Magyar István. Szónok Beretzk Péter, helyettese Halasy-Nagy József. Titkár Bach László, helyettese Balló István. Előkészítő-mester Patzauer Dezső, kincstáros és alamizsnás Menning Mihály. Szertartásmester Kallós Károly, gazda Kolozs Lajos, templomőr Kiss Gyula, könyvtáros Gergely György. Az 1947. évi névsorban harminc, az 1948-iban harmincöt, az 1949-iben negyvennégy tag szerepel.

Az 1949-ben kiadott tagnévsorban a felsorolt tisztségviselőkön kívül még a következőket olvassuk: Antalffy György, Baracs Marcell, Bartos Lipót, Basch Béla, Bedő Imre, Borsay János, Cserzy Mihály, Csongor Győző, Déry Sándor, Fenyő Lajos, Fodor Gábor, Gergely Miklós, Greguss Pál, Hoffer Jenő, Kardos György, Krausz József, Landesberg Sándor, Lóránt László, Madácsy László, Matusik István, Mándi István, Méder Dániel, Ottovay Károly, Petri Gábor, Pollák Sámuel, Solti János, Somogyi Imre, Várady László és Vékes Bertalan. A nyomtatott névsorból hiányoznak a más páholyból idekerültek, mint Jánoska Tivadar, Vág Sándor, Vágás Mátyás. Ők voltak tehát az utolsó szegedi szabadkőművesek.

1948-ban *munkáikon* 28 előadás hangzott el. Háromat fővárosi vendégek (Lenkei Gyula, Barsi Ödön, Bródy Miklós) tartottak. Petri Gábor *A sztoicizmus és a szabadkőművesség*, Antalffy György *A mai magyar közigazgatás*, Halasy-Nagy József *Az emberiség erkölcsi eszményei*, Czibula Antal *Március idusán és Az aradi vértanúkról*, Kallós Károly *A modern lélektan alapja*, Tanács Béla *Tolsztoj és a szabadkőművesség*, Erdélyi Jenő *Megemlékezés Hollós Józsefről*, Bach László *A szimbólumokról*, Cserzy Mihály *János-napi ünnepi beszéd*, Hoffer Jenő *A Szeged páholy történetéről*, Várady László *A szabadkőműves eszmék korszerű terjesztése*, Balló István

Settembrini és Thomas Mann, Magyar István *Az atomról*, Mándi István *Billroth*, Solti János *Mezőgazdasági termelésünk értékesítési problémái*, Csongor Győző *Puskin, a szabadság költője*, Beretzk Péter *E nyáron végzett kutatásaim*, Gergely Miklós *Kabai Jánosról*, Patzauer Dezső *Százvezrek kenyere* címmel adott elő. Halasy-Nagy, Beretzk Péter, Várady László és Erdélyi Jenő a fővárosi páholyokban is tartottak előadásokat. Beretzk pl. *A szegedi rezerváció* címmel a Sas páholy nővérmunkáján a Fehér-tóról beszélt.

Könyvtárát is sikerült a páholyoknak az év folyamán részben helyreállítania. Állományuk 752 kötet volt, részben szabadkőműves vonatkozású, részben tudományos, történeti és szépirodalmi. Az összejövetelek látogatottsága 68%-os volt.

1950 májusában még a páholy megünnepelte alapításának 80. évfordulóját. Ezen Cserzy Mihály (1899—1965) tartott megemlékezést. Előadásának gépelt szövegét fénymásolatban kaptam meg — kevéssel halála előtt — Bach Lászlótól (1899—1980), s az előbbieken föl is használtam. Vele együtt került elő Cserzy hagyatékából Hoffer Jenő visszaemlékezése is.

1950 júniusában — sok más társadalmi egyesülettel egyetemben — a szabadkőműves páholyokat is betiltották Magyarországon.

ADATOK A SZEGEDI SZABADKŐMŰVESSÉGHEZ

Taglétszám

Csongor Győző összeállítása szerint

1870—1919 közt az Árpád	□ létszáma	515
1911—1919 közt a Szeged	□ létszáma	87
1946—1950 közt az Árpád	□ létszáma	60
Összesen		662

A szegedi páholyok főmesterei

Árpád □

1870. máj. 29.	Csermelényi István (1819—1885)
1872. máj. 14.	Ráday Gedeon (1829—1901)
1873. jún. 27.	Rózsa Izsó (1848—1918)
1882. júl. 16.	Szendrői János (1834—1898)
1885. szept. 4.	Nyilasy Pál (1845—1919)
1895. febr. 22.	Nagy Gyula (1849—1898)
1898. ápr. 30.	Arató Frigyes (1859—19?)
1900.	Szivessy László (1854—1906)
1906.	Perjéssy László (1859—1913)
1907.	Pálfy József (1874—1944)
1911.	Pap Róbert (1873—1947)
1916—1920.	Bokor Adolf (1860—1932)

Szeged □

1911.	Kőhegyi Lajos (1853—1924)
1916.	Csányi Sándor (1865—1921)
1918—1920.	Szigyártó Albert (1865—19?)

A főlsszabadulás utáni Árpád □

1946—47.	Pap Róbert (1873—1947)
1947.	Hoffer Jenő (1874—19?)
1948—50.	Erdélyi Jenő (1881—1971)

Az Árpád □ helyiségei

1870. máj. 29—	Ábrahám-ház, Fölsőváros 43. sz. Felmayer-ház, Kálvária utca
1871. máj. 1—	Pacher-ház, Búza tér (<i>Arató</i> : 177)
1880.	Eisler-ház, Fehérkereszt utca (Szegedi kalauz. 1880. 66.)
1883.	Somogyi u. 22. (Szegedi kalauz. 1883. 51.)
1888. ápr. 20—	Tisza-szálló (<i>Arató</i> : 178)
1888. okt. 12—	Tisza Lajos körút 83. (Útmutató 1896. 84.)
1898. nov. 5.—1920.	Völgy (Madách) u. 3. = Kálvin tér 6.
1946—50.	Dózsa György u. 20.

A Szeged □ helyiségei

1910.	Vár u. 7. (Hoffer Jenő: 55. — Szegedi évkönyv 1921. 47.)
1916—20.	Kálvin tér 6.

RÖVIDÍTÉSEK

<i>Arató</i>	<i>Arató F.</i> , Az „Árpád” páholy története. Szeged, 1895.
at	alaptörvény
fm.	főmester
It	Irodalomtörténet
<i>Kelemen</i>	<i>Kelemen B.</i> , Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez (1919). (Naplójegyzetek és okiratok.) Bevezető rész: A szegedi forradalmi mozgalmak. Írta <i>Tonelli S.</i> Szeged, [1922] 1923.
<i>K</i>	<i>Kulinyi Zs.</i> Szeged új kora. Szeged, 1901.
m.	mester
<i>R</i>	<i>Reizner J.</i> , Szeged története. Szeged, 1899—1900. 1—4. köt.
SKM	Somogyi-könyvtári Műhely
Szeged	Szeged. Szerk. <i>Kiss F.</i> , <i>Sz. Szigethy V.</i> , <i>Tonelli S.</i> Bp. 1927. /Magyar városok monográfiája 1./
szk.	szabadkőműves
t. és t.	törvényes és tőkéletes
tv.	testvér
∴	szabadkőműves
□	páholy

DIE FREIMAUREREI IN SZEGED 1870—1950

von László Péter

Die ungarische Freimaurerei konnte schon auf eine bedeutende geschichtliche Vergangenheit verweisen, als sich am 29. Mai 1870 die Szegediner Loge „Árpád” konstituierte. Sie gelangte bald zu grossem Einfluss in der Stadt. Die Initiative zahlreicher Wohlfahrts- und Sozialeinrichtungen verbindet sich mit ihrem Namen. Zu ihrem geschichtlichen Verdienst zählt, dass sie auf die Bewegungen der armen Bauernschaft des ungarischen Tieflandes zur Jahrhundertwende aufmerksam wurde und 1899 unter dem Titel Agrarsozialismus die zwei Jahre lang zu diesem Thema gehaltenen Diskussionen und Vorlesungen publizierte. Ihre Stellungnahme war — wie überhaupt die ungarische Gesellschaft — gegensätzlich, aber durchaus aufschlussreich. Ein vom Albert Szigyártó sorgfältig ausgearbeitetes Programm beinhaltete die fortschrittlichsten und radikalsten Ideen seiner Zeit.

Eben die Trennung der konservativen und fortschrittlichen Freimaurer war der Grund, dass 1911 mehrere Mitglieder aus der Loge „Árpád” ausschieden und die progressive Loge „Szeged” gründeten. Deren Mitglied war auch Ferenc Móra, der später in der Zeit der Revolutionen stellvertretender Hauptmeister wurde. Wegen seiner revolutionären Tätigkeit strengte die Loge eine Untersuchung gegen ihn an, sprach ihn dann aber von den Anklagen frei. Dessen ungeachtet trat Móra aus der Loge aus. Zwei Tage später, am 12. März 1920 wurde die Tätigkeit der Loge „Szeged” eingestellt. Zwei Monate später, am 18. Mai löste eine Verordnung des Innenministeriums die Szegediner Logen auf. In der Horthy-Zeit arbeitete die Szegediner Loge „Klauzál Gábor” illegal. Ihr Hauptmeister war János Esperit, der beste Freund von Gyula Juhász und der väterliche Gönner von Attila József.

Unter Einfluss landesweiter Initiativen nahm nach der Befreiung vom Faschismus die Loge „Árpád” im Sommer 1946 ihre Arbeit wieder auf. Ihre Tätigkeit hatte bis zum neuerlichen Verbot im Juni 1950 vor allem kulturellen Charakter: man hielt Vorlesungen über zeitgemässe gesellschaftliche und geistige Fragen. Unter ihren Mitgliedern befanden sich auch hervorragende Vertreter der Szegediner Intelligenz.